

ANTI-INSTITUTIONALISME IN NEDERLAND

Exploratieve overzichtsstudie van gedachtegoed, organisatie, voedingsbodems, risico's en bestaande handelingsperspectieven

door het Verwey-Jonker Instituut en RadarAdvies in opdracht van WODC

WAT IS ANTI-INSTITUTIONALISME?

Anti-institutioneel gedachtegoed omvat overtuigingen die zich richten op het afzetten tegen de overheid en andere gevestigde instituties, zoals de rechtspraak, media en wetenschap. Het gaat dus verder dan kritiek, protest en demonstraties tegen het beleid of het handelen van instituties. Aanhangers van anti-institutioneel gedachtegoed geloven vaak in theorieën over een kwaadaardige elite die de macht heeft en het volk onderdrukt. Dit verhaal is aanpasbaar op de actualiteit en breed toepasbaar op allerlei thema's, zoals klimaatverandering, coronamaatregelen, migratie en 'woke' beleid.

HOE EXTREMISME EN GEWELD VOORKOMEN?

De overgrote meerderheid van de personen met anti-institutionele overtuigingen is niet geweldsbereid of anderszins extremistisch. Om te voorkomen dat het aantal personen dat bereid is tot extremistisch handelen toeneemt, is het belangrijk om preventief én begrenzend te handelen. Hierin moet naast het veiligheidsperspectief ook, en vooral, het sociaal- en zorgperspectief centraal staan.

AANDACHTSPUNTEN BIJ PREVENTIE

Bestempel aanhangers van anti-institutionele extremistische narratieven niet te snel als 'extremisten'. En wees terughoudend om deze mensen te labelen als 'wappies' die in complottheorieën geloven of als 'gekkies' op basis van eventuele psychologische of psychiatrische problematieken. Het ridiculiseren en pathologiseren van mensen met anti-institutionele overtuigingen plaatst hun zorgen en ervaringen buiten de norm en kan polarisatie versterken.

Hou er rekening mee dat signalen van anti-institutionele radicalisering niet alleen via het onderwijs, wijkteams of politie binnenkomen, maar ook bij partijen als de Belastingdienst, CJIB, deurwaarders, leerplicht-ambtenaren of gemeentelijke belastingafdelingen. Dat betekent dat het opsporen en duiden van risico-signalen veel vaker kan beginnen buiten de klassieke veiligheidspartners om. De samenwerking in de keten vraagt dan ook om een bredere blik en het activeren van partners die niet altijd gewend zijn om radicalisering te signaleren.

Anti-institutionele radicalisering en extremisme vereisen in gemeenten een geïntegreerde benadering. Daarmee kunnen gemeenten beter inspelen op het dynamische karakter van radicalisering en extremisme. Dat geldt ook voor het signaleren en aanpakken van psychische en andere persoonlijke problemen die onderliggend zijn aan zorgwekkende anti-institutionele radicalisering, of daarbij een versterkende rol spelen.

Geef meer aandacht aan de risico's voor kinderen van ouders met anti-institutioneel gedachtegoed. Te weinig aandacht kan op de lange termijn de ontwikkeling van kinderen ernstig schaden en consequenties hebben voor de maatschappij als geheel. Deze risico's vergen de betrokkenheid van andere partijen in de aanpak, zoals het vroegtijdig betrekken van de Raad voor de Kinderbescherming.

BESTAANDE, UITVOERBARE HANDELINGSPERSPECTIEVEN

In het rapport worden veertien mogelijke uitvoerbare handelingsperspectieven geïdentificeerd voor een constructieve, empathische én begrenzende omgang met mensen met anti-institutionele overtuigingen. De handelingsperspectieven worden gecategoriseerd in vier clusters:

- 01** Omgang met personen die anti-institutioneel gedachtegoed aanhangen (door ambtenaren en uitvoerend professionals die direct contact hebben).
- 02** Preventieve lokale aanpak door gemeenten en lokale partners (beleid, bestuur).
- 03** Vergroten veerkracht en maatschappelijke weerbaarheid (ambtenaren en uitvoerend professionals; Gemeenten; Rijk).
- 04** Bovenlokale coördinatie vanuit het Rijk.

De onderstaande figuur geeft een overzicht van de geïdentificeerde handelingsperspectieven (**HOE**). Deze zijn geclusterd naar wie is aan zet (**WIE**) en waarop richt de aanpak zich (**WAT**).

	CLUSTER 1: Omgang met aanhangers van anti-institutioneel gedachtegoed	CLUSTER 2: Preventieve aanpak	CLUSTER 3: Vergroten van veerkracht en weerbaarheid	CLUSTER 4: Bovenlokale coördinatie
WIE	Ambtenaren en uitvoerend professionals met direct contact	Gemeenten (beleid en bestuur) en lokale partners	Ambtenaren en uitvoerend professionals; Gemeenten; en Rijk	Rijk
WAT	Omgang met personen die anti-institutioneel gedachtegoed aanhangen	Preventieve integrale, lokale aanpak	Vergroten veerkracht en weerbaarheid	Bovenlokale coördinatie integrale aanpak en gedeelde kaders
HOE	(1) Omgaan met wantrouwen en vijandigheid; empathische gespreksvoering; effectieve communicatie en grenzen stellen (2) Betekenisvol contact: wat hebben deze mensen nodig en hoe kunnen instituties daarin voorzien (3) Onderliggende psychosociale- en andere problematieken beter begrijpen en beter ingrijpen (4) Herkennen van en omgaan met complotdenken (5) Bewustzijn vergroten over factoren die rol spelen bij geweldsbereidheid (6) Normeren en begrenzen	(7) Domeinoverstijgend samenwerken (8) Faciliteren kennisopbouw- en uitwissling (9) Aanscherpen signalerings-structuren (10) Bewustwording en prioriteit vergroten bij bestuur en partners	(11) Vergroten van veerkracht (individueel, omgeving en samenleving) (12) Vergroten maatschappelijke weerbaarheid (waaronder: benaderbare, transparante, rechtvaardige overheid, burgerschaps-vorming, maatschappelijke betrokkenheid en dialoog) (13) Vergroten maatschappelijke weerbaarheid tegen complottheorieën	(14) Lerend netwerk, eenduidige positionering van thema, handelings-perspectieven per beroepsgroep, vervolgonderzoek, verbinden preventie en repressie

Deze factsheet behoort bij het rapport "Anti-institutionalisme in Nederland. Exploratieve overzichtsstudie van gedachtegoed, organisatie, voedingsbodems, risico's en bestaande handelingsperspectieven". De publicatie kan gedownload worden via de website www.verwey-jonker.nl.